

М. Војводић, ПУТЕВИ СРПСКЕ ДИПЛОМАТИЈЕ,
Огледи о спољној политици Србије у XIX и XX веку,
Clio, Београд 1999, 264 стране

Библиотека "Полис" издавачке куће "Клио" успела је да за кратко време привуче пажњу и стручњака и шире читалачке публике. Објављени преводи најновијих дела западноевропске историографије, и радови наших историчара, у којима се национална прошлост тумачи као део ширих, европских и светских токова, показују јасну уредничку замисао и доследност у њеном спровођењу. Разумљиво је, стога, што су се међу издањима библиотеке "Полис" нашли и *Пуџеви српске дипломатије* професора др Михаила Војводића, збирка огледа посвећених улози Краљевине Србије у међународним збивањима, у времену од 1876. до 1914. године.

Доба о коме је у овој књизи реч омеђено је уласцима Србије и Црне Горе у велике ратове, чији је циљ било национално уједињење, према италијанским и немачким узорима. Ратови у које се ушло 1876, уместо уједињења донели су независност и територијална проширења; рат из 1914. године завршиће се коначним уједињењем, али у нову, вишенационалну државу. Између 1876. и 1914. године, у борби за преостале султанове европске поседе, од великих сила, остале су само две царевине, Хабсбуршко царство и царство Романова. После свог дипломатског тријумфа на Берлинском конгресу

1878, на Балкану се чак и Британија повукла у други план, док ће, у првој деценији XX века, Италија почети да показује све јаче интересовање за албанску обалу Јадранског мора. Уместо дотадашње сарадње, балкански народи улазе у доба међусобних сукоба, чији је главни узрок била Македонија. Захваљујући савезу из 1912. године, они ће, ипак, на крају оружјем наметнути своје решење Источног питања. За Србију, ово време започело је великим разочарењима, изазваним неуспешним ратовима 1876. и 1885. године, уласком Аустро-Угарске у Босну и Херцеговину 1878, настојањем Бугарске да се врати у своје санстефанске границе, непријатељством Запада показаним на Берлинском конгресу 1878, губљењем руске подршке и уласком у интересну сферу Аустро-Угарске. Тада је осмишљена и нова спољнополитичка стратегија Србије, која ће је, уз унутрашњу обнову, коначно довести до победа у три рата, од 1912. до 1918. године.

Пуџеви српске дипломатије резултат су вишедеценијских истраживања - најстарија од дванаест расправа, од којих је књига сачињена, први пут је штампана 1970, док је најмлађа објављена 1996. године. Поред дуготрајне усредсређености писца на проблеме међународних односа у југоисточној

Европи и места Србије у њима, од прве до последње расправе уочљива је уједначеност у истраживачком методу.

Методолошка доследност показује чврстину ауторових научних полазишта, од којих би, чини се, прво могло да буде схватање да архивска грађа чини темељ писања историје. Настала као успутни остатак прошлости, без намере да убеђује потомке, она историчару олакшава непристрасност суђења, а због своје количине и разноврсности увек омогућава новине у приступу и тумачењима. *Пушјеви српске дипломатије* почињу на обимној архивској грађи, допуњеној, тамо где је то нужно, стручном литературом. Чињеница да је пишчева пажња тако дуго била везана за дате проблеме указује, такође, да се до резултата није дошло ограниченим истраживањем суженог броја архивских докумената, већ постепеним, дуготрајним сазревањем закључака, насталих пажљивим ишчитавањем и стрпљивим слагањем података у целину.

Први циљ истраживања, при томе, није било вредновање догађаја и суђење њиховим учесницима, иако се, разумљиво, не бежи од давања вредносних судова; питања која је аутор постављао својим изворима пре су била усмерена ка утврђивању чињеница, и ка разумевању прошлости, односно објашњењу зашто су се процеси и збивања одвијали датим током. Управо је ово методолошко полазиште учинило резултате из 1970. или 1979. године још увек вредним, и омогућило настављање истраживања на њиховим темељима.

Иако ово методолошко опредељење може да се прати кроз целу књигу, као пример може да се издвоји расправа *Политика Србије према Црној Гори 1878-1903*, у којој је главна пажња поклоњена утврђивању узрока због којих су тадашњи односи између ове две државе били лоши - уз династичко супарништво и нерешено питање поделе интересних сфера у неослобођеним крајевима, писац упозорава и на

утицај великих сила, посебно Аустро-Угарске и Русије - док је одговор на питање ко је кривљи, Обреновићи или Петровићи, на основу изнесених података, препуштен љубопитљивијим читаоцима.

Да писац не бежи од давања вредносних судова, показује расправа *Међународни положај Србије у време ослободилачких ратова од 1876. до 1878. године*. Његов најважнији циљ и овде је објашњење узрока независног положаја у коме се Србија нашла по свршетку Велике источне кризе 1876-1878. и Берлинског конгреса 1878. године. Аутор се, ипак, одређује и према питању одговорности тадашњих српских државника, које је крајем прошлог века изазивало узбуђене полемике, да би и до данас покретало најбоља пера српске науке и публицистике. Иако је, по његовом мишљењу, главни разлог невоља које су тада задесиле Србију лежао у неповољним међународним околностима, он закључује да су, у одлучујућим збивањима од 1876. до 1878. године, српски државници полазили од неколико погрешних претпоставки, почевши од прецењивања сопствене војне снаге, па до непознавања стварних намера и интереса Русије.

Поред одговора на низ питања о односима Србије и Црне Горе (расправе: *Политика Србије према Црној Гори 1878-1903*; *Пројекат сјоразума између Србије и Црне Горе из маја 1897. године*; *Рад Србије на осиварењу пројекта јадранске железнице 1901. године*; *Политичка акција Србије и Црне Горе у Цариграду 1901. године*), још једно тумачење темељних проблема понуђено је огледом *О политичким и економским односима Србије и Француске од 1895. до 1914. године*. Насупрот популарним представама, Михаило Војводић тврди да француско-српски званични односи у ово доба "не само да нису били свестрани него нису били ни развијени, а још мање прожети узајамним поверењем, пријате-

љством и сарадњом" (стр. 229). Узроци томе били су, по његовом мишљењу, у француској релативној незаинтересованости за намере Србије, проистеклој из потреба француских банкара, који су захтевали очување Османског царства и, заједно са француским државницима, гледали на Србију као на потенцијалног савезника супарничког, германског блока; после 1903. Француска је наставила са пружањем подршке балканској политици своје савезнице Русије, али је и отпочела са постепеним финансијским продирањем у Србију, да би, до 1914. године, "Србија постала заробљеник француског капитала" (*Исџо*). Србија је тада водила русофилску политику, док је сарадња са француским финансијерима проистицала из економског и политичког притиска Аустро-Угарске. Тек је први светски рат помогао да се, првенствено међу Србима, устолочи мит о старом и несебичном француско-српском пријатељству.

Проблеми који су значајни за модерну историју читавог Балканског полуострва, какви су односи снага великих сила на југоистоку Европе или македонско питање, присутни су у свих дванаест расправа, да би посебно били истражени у огледима *Аусџиро-руски сџоразум 1897. године* и *Македонија у џолиџици балканских држава 1895. године*. Балкански и европски оквири националне историје можда се најбоље виде у расправама које се, на први поглед, баве ужим питањима из српске прошлости (*Међународне димензије џрославе џејџсџогодишњице Косовске биџке у Србији 1889. године*; *Финансије Србије и наоружавање војске - два значајна џиџања из џрођрама владе Сџојана Новаковића (1895-1896)*; *Рад Србије на осџварењу џројекџа јадранске железнице 1901. године*). Сваки озбиљнији политички или економски проблем Србије, уза све своје посебности, био је само део ширих, европских токова, и тицао се интереса суседних држава и амбиција великих сила.

У *Првој и друђој влади Николе Пашића (1891-1892)* размотрена су спољнополитичка схватања и деловања једне друштвене групе, радикалне странке, чији је Пашић био тек најистакнутији представник, у времену у коме се, после вишегодишњег сукоба са краљем Миланом, радикалима коначно указала прилика да преуреди Србију према својим замислима. Право промишљање значаја једне личности у свом времену проналазимо, међутим, у огледу *Сџојан Новаковић у сџољној џолиџици Србије*.

По мишљењу Михаила Војводића, у савладавању клонулости која је захватила српску јавност после Берлинског конгреса, Стојан Новаковић одиграо је једну од кључних улога. У важној деценији, која је почела његовим одласком на место српског посланика у Цариграду 1886, а окончала се оставком његове владе 1896. године, Стојан Новаковић је сасвим заокружио своја схватања о основним балканским питањима, и успео да покрене постепено преусмеравање српске спољне политике. Значај времена од 1886. до 1896. године подвучен је и чињеницом да управо оно чини хронолошко тежиште *Путџева срџске диџломатије* (вид. и оглед *Србија, срџско џиџање и Турска крајем 19. и џочетџком 20. века*). Утицај Стојана Новаковића на српску спољну политику није се, међутим, окончао 1896. годином; као посланик Србије у Цариграду, Паризу и Петрограду наставио је да делује, да би му, по повратку у Србију 1905, захваљујући ауторитету који је већ био стекао, у одлучујућим тренуцима по судбину земље, било предавано државно кормило (у јеку Анексионе кризе, 1909. године) и повераване најважније дипломатске мисије (1908. у Цариграду и 1912-1913. у Лондону).

Књига *Путџеви срџске диџломатије* омогућује стручњацима и лаицима шири увид у збивања и процесе националне историје од 1876. до 1914. године. Истраживачима нововековне

европске историје она ће донети низ нових података и тумачења о сукобима интереса и сложеним дипломат-

ским играма које су, све до наших дана, одредиле судбину становника Балканског полуострва.

Милош Ковић